

za veliki raspon tema, od gospodarstva, pomorstva, društvene povijesti, kulture, pa i političke povijesti koja u njega nije ni odbačena ni dominantna, već je prisutna kao dio povijesnog kolopleta. Stulli je u gradu uranjao vođen vlastitim interesima i pitanjima, povjeravao svoje pretpostavke i teze kušnji povijesnih dokumenata i obratno, te zaokruživao svoja razmišljanja u radovima koji su se pokazali osobito korisnima za sve one koji su kasnije išli istim tragovima. Problemi o kojima govori uvijek su ugrađeni u širi društveni, a isto tako i u pravni kontekst. U tome je vrlo umješan, jer se ne zatvara u okvir pravnih dokumenata, nego ih provjerava u građi koja proistječe iz svih oblika gradskog života. Podatke izvora ne niže jedne do drugih u pozitivističkoj maniri, nego ih kreativno koristi i smješta u razumljivu cjelovitu strukturu.

Mnoge će Stullijeve teze sigurno još živjeti u znanstvenoj raspravi - mogu spomenuti neka pitanja, primjerice o postojanju oligarhije među dubrovačkom vlastelom još od 15. stoljeća, o odnosu kulture i ostalih sfera života Republike, o dubrovačko-turskim i dubrovačko-mletačkim odnosima, o ulozi isusovaca u kulturnom i političkom životu Dubrovnika, o ulozi latinskog jezika u 17. stoljeću. Takva diskusija nije samo poželjna, nego i imanentna historiografiji koja je po svojoj prirodi interpretativna disciplina. Bez sumnje, neće se svi slagati sa svim ocjenama i tezama Bernarda Stullija, ali nitko im neće moći poreći utemeljenost u izvornoj građi i ozbiljnost argumenata. Drugim riječima, njegovi će radovi, i ovi okupljeni u ovoj knjizi i mnogi drugi, i dalje imati svoj historiografski život, a to je veliki kompliment za svakog povjesničara. O Stullijevu pogledu na dubrovačku povijest najbolje govore njegove vlastite riječi, kada kaže da "treba odbaciti balast idiličnog uljepšavanja dubrovačke povijesti, koji je podigao na noge malograđansku stihiju uvjerenju u svoju misiju i u potrebu da čuva i brani dubrovačku historiju i tradiciju od onih koji pišu 'proti Republike'", drugim riječima, onih koji, kao Stulli, ne podliježu mitovima o dubrovačkoj povijesti, nego u nju ulaze radom,

sine ira et studio i jednako tako o njoj zaključuju. Na kraju, ono što daje osobite značajke i vrijednost opusu Bernarda Stullija njegov je osjećaj za čovjeka, za ljude prošlosti i njihov život. Teme kojima se bavi nikada nisu odvojene od života ljudi, a to je, između ostalih, jedna od velikih kvaliteta njegova rada, jedan od razloga historiografske životnosti njegova opusa.

Zdenka Janeković Römer

Lovorka Čoralčić, *Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi*. Zagreb, Dom i svijet, 2003., 324. str.

Lovorka Čoralčić poznata je historiografskoj publici kao veliki poznavalac hrvatske zajednice u Mlecima. O gradu Veneciji, njezinoj izrazito bogatoj kulturi, umjetnosti, književnosti ili urbanom razvoju pisano je zaista mnogo. Međutim, knjiga Lovorke Čoralčić o tim temama govori kroz prizmu jednog posebnog dijela stanovništva, hrvatskih doseljenika, i to poglavito onih manje poznatih i onih čija su djela ostala nepoznata. Čoralčić iz anonimnosti uzdiže ljude čija imena nećemo naći u enciklopedijama ili znanstvenoj literaturi, vezana uz poznata umjetnička djela. Činjenica koju autorica ističe jest da su i ti ljudi, kroz svoju djelatnost unutar poznatih umjetničkih radionica, konkretno pridonosili mletačkoj kulturi.

U prvom poglavlju opisuje se povijest dugog trajanja Hrvata u Mlecima - te značajna prisutnost u razdoblju 15. i 16. stoljeća. Autorica je i u svojim prijašnjim radovima pisala o djelatnostima Hrvata u Veneciji, gdje su se oni isticali kao trgovci, pomorci i obrtnici, te svećenici i vojnici. Najveća zajednica bila je locirana u istočnom mletačkom sestijeru Castello, gdje su činili čak 20% stanovništva. U drugom poglavlju govori se o majstorima dljeteta: graditeljima i klesarima. Iz sačuvane oporuke splitskog klesarskog meštra Jurja autorica otkriva njegovu djelatnost u okviru radionice mletačkog

majstora Marka Gruata (poznatog i po radu na svodu trogirске katedrale i gradnji kapele sv. Jeronima polovicom 15. stoljeća), koji sudjeluje u izgradnju Venecije u stilu cvjetne gotike. Kao drugog majstora dljeta autorica ističe splitskog klesara Ivana Primova, koji djeluje u Veneciji u drugoj polovici 15. stoljeća, razdoblju rane renesanse. Ivan Primov djelovao je u radionici Antonia Rizzia, poznatog protomajstora pregradnje duždeve palače 1483. Autorica spominje i puno poznatijeg Ivana Duknovića i njegov doprinos Veneciji unutar mletačke škole *San Marco* (s bratovštinom je sklopio ugovor za izgradnju mramornog oltara).

Treće je poglavlje autorica posvetila slikarima, sitnoslikarima i bojadisarima. Ova grupa umjetnika i majstora, prema njezinim istraživanjima, predstavlja jednu od najvažnijih poveznica u talijansko-hrvatskim vezama. Poznato je da su talijanski slikari stoljećima oplemenjivali hrvatsku umjetnost, ali je dosada bilo premalo isticano da su mnogi hrvatski umjetnici školovani u talijanskim gradovima, osobito u Veneciji, gdje su i djelovali. Od sitnoslikara koji su živjeli u Veneciji sigurno je najpoznatiji Juraj Julije Klović - tzv. "Michelangelo minijature". Autorica ipak ne želi zaboraviti na brojne nepoznate umjetnike i majstore koji su djelovali u mletačkim radionicama u 15. i 16. stoljeću, o kojima ponajviše doznaje iz oporuka. Bojadisari tkanina također su mnogobrojni u dokumentima. U četvrtom poglavlju knjige govori se o majstorima plemenitih kovina - također o manje poznatim majstorima, čija djela nisu poznata, odnosno sačuvana. Autorica ocrtava onovremeno mletačko društvo i rad umjetničkih radionica preko svakodnevnja ovih ljudi, njihovih gospodarskih mogućnosti, obiteljskih veza i sl.

Peto nas poglavlje vodi na mletački otočić Murano, gdje su živjeli i djelovali brojni došljaci iz hrvatskih krajeva, i to kao pomorci, svećenici, redovnice, šegrti i, naravno, staklarski meštari (ponajviše u muranskoj župi *Santo Stefano*). Autorica na Muranu prati djelatnost staklarske obitelji Dragan (vjerojatno s Korčule) u 15. i 16. stoljeću. Također govori o

životu i radu hrvatskog staklara, Splićanina Jurja Ballarinija, koji je imao veliku staklarsku radionicu na Muranu. Juraj je bio poznat po vlastitim receptima i formulama za proizvodnju stakla, a godine 1492. bio je i gastald udruženja muranskih staklarskih majstora. Konačno, autorica donosi sliku iz života jednog sitnoslikara stakla, znanog kao *Bartholomeus pictor de Iadra*, koji se još u 13. stoljeću javlja kao oslikavatelj i dekorater staklarskih proizvoda na Muranu. Šesto poglavlje govori o književnom doprinosu hrvatskih doseljenika mletačkoj kulturi. Svima su poznata imena slavni hrvatskih književnika i znanstvenika koji su svoja djela objavili u Mlecima (Marko Marulić, Ivan Gundulić, Marin Držić, Ruder Bošković, Benko Kotruljević i drugi). Autorica, međutim, spominje i manje poznate primjere hrvatsko-mletačke književne komunikacije: u ovom poglavlju donosi mletački odlomak životopisa dubrovačkog izdavača i pjesnika Marina Battitorrea (1554-1609), te donosi skicu za životopis pjesnikinje, slikarice, glazbenice i dobrotvorke ("službenice Božje") Ane Marije Marović (1815-1887), rodnom iz Boke Kotorske.

Sedmo poglavlje posvećeno je radu mletačke bratovštine, poznate kao *Scuola dei ss. Giorgio e Trifone*. Autorica ovu udrugu definira kao vodeću ustanovu iseljenika s cjelokupnog hrvatskog područja, koja je okupljala izbjeglice, prognanike, putnike, hodočasnike. Analizira njezin prinos mletačkoj društvenoj i kulturnoj baštini, kao i temeljna obilježja unutarnjeg ustroja bratovštine, te karitativnu djelatnost. Naručena za uređenje bratovštine, Carpacciova djela zasigurno su najpoznatiji i trajni prinos mletačkoj likovnoj baštini.

U osmom poglavlju autorica daje prilog urbanizmu i toponomastici grada Venecije - prateći koliko je hrvatskih toponima zadržano u nazivljima mletačkih obala, mostova, trgova, ulica, prolaza: ponajviše u predjelu *Castello*, ali i u predjelima sv. Marka i Dosroduro. U devetom poglavlju autorica ide tragom hrvatskih nadgrobničkih natpisa u Veneciji, te ih pronalazi u predjelima *Castello*, sv. Marko i *Canaregio*. Jedan od najpoznatijih sigurno je

nadgrobnii natpis posvećen slavnom dubrovačkom renesansnom književniku Marinu Držiću - nalazimo ga u dominikanskoj crkvi *SS. Giovanni e Paulo*.

Venecija je bila gospodarska i kulturna metropola Jadrana i Sredozemlja, a useljeni Hrvati su, prema istraživanjima autorice, bili jedna od brojčano snažnijih, najprilagođenijih i postignućima zapaženijih zajednica. U talijanskoj se literaturi to premalo isticalo, a Hrvati se skrivaju iza preopćenitog pojma "Slaveni", odnosno "skjavunska zajednica". U kontekstu ovih zaključaka svakako bi bilo zanimljivo usporediti djelatnost hrvatske zajednice s ostalim useljeničkim zajednicama u Veneciji. Ovom specifičnom temom autorica je također željela istaknuti kako i oni mnogobrojni, nepoznati i zaboravljeni umjetnici i majstori, uz one međunarodno priznate i poznate, čine onu cjelovitost kojom se može potpuno i svestrano razumjeti umjetničko oblikovanje grada unutar jednog vremena. Osim kao doprinos historiografiji i općenito kulturnoj povijesti Venecije, ova knjiga svakom putniku može poslužiti i kao odličan vodič po hrvatskim tragovima u Veneciji.

Irena Benyovsky

Hrvati Boke kotorske (Zbornik Pomorskog muzeja Orebić, posebno izdanje). Orebić: Sveučilište u Zadru i Zaklada "Dr. Cvito Fisković" Orebić, 2003., 564 str.

Hrvatska sastavnica Boke kotorske neprijeporna je i posvjedočena povijesnim kontinuitetom od srednjega vijeka do suvremenog doba. Povijest tamošnjih naselja, njihovo golemo kulturno-umjetničko bogatstvo, istaknuti rodovi i pojedinci, gospodarski razvoj i vjerske prilike samo su neke od niza tema i sastavnica koje iziskuju istraživačku pozornost historiografije. Upravo u cilju znanstvene obrade povijesnog nasljeđa bokokotorskog kraja, ali i predstavljanja njegove uloge u hrvatskoj povijesti i kulturi, održana su, poticajem Filozofskog fakulteta u Zadru, a u suradnji s Hrvatskom bratovštinom "Bokeljska mornarica 809." iz Zagreba i pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, dva znanstvena skupa posvećena povijesnom razvoju i kulturnoj baštini Boke kotorske. Znanstveni skup održan je u dva dijela. Prvi je dio održan od 12. do 14. prosinca 1996. godine na Filozofskom fakultetu u Zadru, a drugi 22. i 23. svibnja 1998. u Starogradskoj vijećnici u Zagrebu. Zbog obima radova dogovoreno je da se zbornik tiska u dva sveska. Prvi svezak, koji ovdje predstavljamo, zajednički su objavili Sveučilište u Zadru i Zaklada "Dr. Cvito Fisković" iz Orebića, dočim se tiskanje drugog sveska zbornika priprema u organizaciji istoimene zaklade i udruge Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809." iz Zageba. Glavni urednik prvog sveska zbornika zadarski je profesor dr. Stjepo Obad.

Zbornik je podijeljen na više zasebnih tematskih cjelina, koje sadrže pojedinačne prinosi autora - izlagača na znanstvenom skupu. Nakon sažetog predgovora na hrvatskom i engleskom jeziku i sadržaja, slijedi cjelina "Geografske značajke" (17.-114.), koja sadrži tri rada. Cjelinu o zemljopisnim osobitostima bokokotorskoga kraja otvara tekst Damira Magaša "Osnovne prirodno-geografske značajke prostora Boke kotorske" (19.-47.). Autor se poglavito